

Fig. 1. Terrænet omkring nuværende Østergade og Jernbanegade sidst i 1880'erne. Skolen havde til huse i bygningen til højre, hvoraf kun en del af gavlén ses. I bygningens anden ende var der kaserne for gendarmkorpset. Skolens legeplads var pladsen udenfor, de to voksne er muligvis lærere, men kan ikke identificeres. (Byhistorisk Arkiv Esbjerg).

Den første realskole i Esbjerg

Af Verner Bruhn

De danske købstæders skolevæsen udgjorde i den største del af 1800-årene et broget billede, hvor den offentlige skole med forskellige overbygninger, private skoler og senere realskoler indgik med vekslende styrke. I 1867 opgør et statistisk værk¹ at over 26% af byernes elever gik i private skoler, og de fleste byer havde adskillige privatskoler at byde på. I Ribe var der i 1880 tre, i Varde var der seks, og man kan blive ganske svimmel ved at læse at Randers i 1889 havde 36 privatskoler². Heraf var de fleste dog ganske små, i Randers havde således over halvdelen under 20 elever.

I Esbjerg var problemerne med at få organiseret et skolevæsen store på grund af byens voldsomme og hurtige vækst. De

første år gik de undervisningspligtige børn fra det nye bysamfund til Boldsager skole, men i 1877 blev den første kommuneskole bygget, en to-etages bygning i Skolegade (nuværende nr. 41) med tre klasseværelser og 140 elever. I løbet af de næste 25 år blev der yderligere bygget fem skoler og antallet af lærere voksede fra 3 til 52³.

Ved siden af dette kommunale skolevæsen blev der oprettet forskellige privatskoler, hvoraf mange som andre steder var små og kun få af dem overlevede århundredskiftet.

En enkelt af disse privatskoler påkalder sig særlig interesse, nemlig Esbjerg Privatskole fra 1883, som var den første skole i Esbjerg der indstillede elever til eksamen.

Den blev rekonstrueret flere gange og har haft forskellig status og struktur, men der går en ubrudt linje fra den og til den nuværende Esbjerg Realskole der således i år kan se tilbage på en hundredårig eksistens⁴. I det efterfølgende skal der fortælles nogle træk fra denne skoles tilblivelse, og den første kontrakt mellem skolens bestyrelse og lærerne kan fortælle lidt om de ældste privatskolars vilkår⁵.

Realskoler

Allerede ved skolelovene i 1814 indførtes begrebet «realskoler», idet der i større købstæder kunne indrettes såkaldte »borgerlige realskoler«. Det skete kun få steder, men i nogle købstæder oprettedes en særlig »realklasse« med en udvidet undervisning. Fra 1838 blev der indført en eksamen der var tænkt som en forberedelse til visse fagstudier, hvortil der ikke blev krævet studentereksamen. I løbet af de næste årtier voksede kravet om et forbedret skolevæsen i købstæderne, hvor der blev lagt større vægt på praktiske fag end på latinskolens græsk og latin. Det var først og fremmest de voksende bysamfunds handelsstand og håndværksmestre der stillede dette krav støttet af en voksende embedsmandsstand med store sociale ambitioner. Det var disse kredse der rundt omkring stod bag oprettelsen af mange privatskoler, især af private realskoler.

I 1881 blev eksamenssystemet revideret og der indførtes en ny eksamen som kaldtes Almindelig Forberedelseseksamen, ofte omtalt som Præliminæreksamen. I årene efter voksede

Fig. 2. V. V. Hassing (1841-1919), toldforvalter i Esbjerg 1881-1906, initiativtager til den første realskole. (Byhistorisk Arkiv Esbjerg).

antallet af privatskoler der forberedte til denne eksamen med rivende hast. Omkring midten af århundredet var der under en halv snes realskoler, i 1883 var der 26, i 1893 var tallet 93 og i 1902 i alt 130, heraf var 102 private⁶. Der var tre muligheder for at erhverve sig en eksamen: at aflægge den efter at have gået i realklasse ved en latinskole, som privatist ved eksamenskommissionen eller fra en privat realskole med eksamensret.

Latinskolernes realafdelinger var undergivet klare regler og et fast tilsyn som blev udøvet fra ministeriets side. I København fandtes der fra 1857 en skoledirektion der på byens vegne tilså skolevæsenet. I provinsens købstæder var oprettelsen af privatskoler fri næring og faktisk må man betegne de mange privatskoler som en frit- og ofte vildtvoksende urskov. De kommunale myndigheder kunne forlange at elever fra de private skoler mødte ved årsprøverne i de offentlige skoler, men ordningen og tilsynet blev administreret ret vilkårligt. Nogen pædagogisk uddannelse af lærerne blev heller ikke krævet.

Esbjerg Privatskole

Som nævnt var der i Esbjerg en række små privatskoler, men ingen af dem gav en udvidet undervisning eller forberedte til eksamen. Hvis forældre ønskede at give deres børn en sådan undervisning måtte de sende dem til Katedralskolen i Ribe eller til den private realskole i Varde der var oprettet i 1879. Der fandtes også en realskole i Nordby, kaldet Odden friskole, men her gik så vidt vides ingen Esbjergbørn⁷.

Toldforvalter V. V. Hassing der var kommet til Esbjerg i 1881, tog initiativ til et møde for at få oprettet en privatskole der kan give »en fyldigere undervisning end almueskolen tilbød« som det hedder i indbydelsen⁸. Mødet blev holdt den 23. juli 1883 og her valgtes et udvalg til at arbejde videre med sagen. Dette udvalg fik Hassing som formand og bestod desuden af havnemester A. Bloch og købmand C. M. Christian- sen. »Efter særlig anmodning« indbød man også pastor A. Kemp, Jerne, og det var sikkert klogt for han skulle som sognepræst anbefale sagen videre frem i systemet. Med en foreløbig tilmelding fra 15 forældre med i alt 35 skolesøgende børn turde man gå videre med projektet. I august måned »foretog man de forberedende skridt til antagelse af lærerkræfter« ved at indrykke annoncer i forskellige blade, bl.a. Jyllandsposten og Berlingske Tidende. Samtidig fik man klaret lokaleproblemet ved foreløbig for et år at leje tre rum i en ejendom nord for den nuværende Jernbanegade ved Østergade som kaldtes »Gebhardts hus« efter bygherren, selv om han ikke længere ejede det.

Annoncerne gav til resultat at en halv snes ansøgere meldte sig til de tre stillinger som lærer/bestyrer og første- og andenlærerinde. I løbet af små tre uger var alle ansat og den 2. oktober 1883 blev Esbjerg Privatskole indviet med taler og sang og efterfølgende middag for udvalget og den nye bestyrer – men ikke for de to lærerinder!

Ligesom oprettelse og drift af privatskoler var fri næring og deres kvalitet og stabilitet stærkt svingende, sådan var også lærernes juridiske og lønmæssige vilkår ganske tilfældige. Nogle bestyrere opnåede, hvor skolerne kunne hævde sig, både social status og god indtægt, andre blev på begge områder på

det jævne. Bestyrelsen for den nye privatskole gjorde sig næppe forhåbninger om at få en virkelig kapacitet til at bygge en ny skole op i en by, hvis ry og omdømme på den tid var nær nulpunktet. Toldforvalter Hassing korresponderede med en bekendt i København om mulighed for at få en skolebestyrer til Esbjerg, og denne som selv var skolemand⁹, skrev til Hassing: »Havde man i Esbjerg større midler til at begynde et sådant foretagende med, så ville jeg tilråde at søge en skolemand med mere prøvet dygtighed og større videnskabelig dannelse, men med de vilkår, som byen nu kun formår at byde, undrer det mig . . . mere at De overhovedet kan få nogen til at gå ind derpå, end at ingen mere kvalificeret melder sig«. Og derpå anbefaler vennen Hassing en lærer som »er i høj grad fordringsløs og altså kan leve af lidt«, og han vil derfor »underkaste sig øjeblikkets små kår«. Desværre er hele korrespondancen ikke bevaret, så det er ikke muligt at vide hvorfor den omtalte lærer med den beskedne levevis ikke blev antaget.

En anden ansøger havde accepteret at de »pekuniære forhold« var usikre, så man må vel tro ham når han meddeler at han trækker sin ansøgning tilbage efter råd fra sin læge på grund af »de klimatiske forhold«.

Som bestyrer ansattes Andreas Pedersen, seminarist fra København, og hans ansøgningspapirer mangler desværre i arkivet ligesom alle personlige data tilsyneladende er borte. Som førstelærerinde ansattes Marie Nielsen, Varde, der nogle år havde virket som lærer i private familier i Esbjerg, og som andenlærerinde frk. Thora Johnsen fra København. Ingen af dem havde seminarieuddannelse.

Som eksempel på en privatskoles start og lærernes stilling aftrykkes her den kontrakt som blev indgået mellem skolens bestyrelse og de tre lærere i 1883¹⁰.

Vilkår og betingelser hvorunder lærerpersonalet ved »Esbjerg Privatskole« er antaget.

1. Skolen indrettes i de lokaler, som udvalget dertil anviser og med det materiel, som dertil afgives af forældrene. Materialet skal i det mindste bestå af de fornødne skole-

borde og bænke, 1 trætavle og 1 pult til hvert klasseværelse.

2. Skolen inddeles foreløbig i 3 klasser, nemlig:
én for drenge- og pigebørn fælles forberedelsesklasse,
én udelukkende for drenge,
én udelukkende for piger.
3. Undervisning gives i følgende fag: Religion, dansk, tysk, engelsk, fransk, fædrelands- og verdenshistorie, geografi, matematik, naturlære, naturhistorie, regning, skrivning, tegning, sang, gymnastik, (pigebørnene tillige i håndarbejde), og blive disse fag efter et formålstjenligt skøn at fordele mellem klasserne efter en af bestyreren nærmere udarbejdet og af udvalget derefter godkendt »undervisningsplan«, hvori tillige såvidt muligt angives hvilke lærebøger, der agtes anvendte.
4. Undervisningen sker, foruden ved læreren (bestyreren) ved to, dertil af udvalget antagne lærerinder, skiftevis i alle tre klasser, dog således, at læreren hovedsagelig underviser i drengeklassen, den ældste lærerinde i pige-klassen og den yngste lærerinde i forberedelsesklassen. Bestyreren såvel som lærerinderne ere pligtige at undervise indtil 36 timer hver om ugen.
5. Umiddelbart før sommerferiens begyndelse afholdes eksamen på skolen, hvortil børnenes forældre have adgang.
6. Skolepengene, der af forældrene indbetales senest den 5. dag i hver måned, prænnumerando med $\frac{1}{2}$ til bestyreren, ere indtil videre fastsatte således:

for 1 barn 100 kroner årlig	} fra en og samme familie.
for 2 børn 150 kroner årlig	
for 3 børn 175 kroner årlig	
for 4 børn 200 kroner årlig	
for 5 børn 200 kroner årlig	

NB! En ændring i denne skala vil dog være at søge vedtaget, når skolens forhold i det hele i løbet af det første skoleår tages under overvejelse på et dertil af udvalget indvarslet møde af børnenes fædre.

For skolepengenes erlæggelse i rette tid påtager udvalget sig intet ansvar.

7. Af skolepengene vil læreren have at udrede alle med skolens drift følgende udgifter, nemlig:
 - a) Lønning til skolens 2 lærerinder med resp: 600 kr. og 360 kr. årlig, som udbetales de pågældende med $\frac{1}{2}$ månedlig prænumerando senest den 5. dag i hver måned.
 - b) Leje af det af udvalget overleverede skolelokale, hvilken leje indbetales i overensstemmelse med den med lokalets disponert afsluttede kontrakt.
 - c) For skolelokalernes belysning, opvarmning og rengøring.
8. Det overskud, som herefter bliver af skolepengene tilfalder læreren som hans lønning.
9. Differencer, som måtte opstå mellem lærerpersonalet indbyrdes eller mellem dette og børnenes forældre og som ikke måtte blive afgjorte i mindelighed, afgøres af udvalget, og ere parterne pligtige at rette sig efter dettes kendelse.
10. Udvalget vil på sin side efter evne søge at støtte skolens virksomhed og navnlig når skolen har været i drift en passende tid, bestræbe sig for at erhverve tilskud af offentlige midler, navnlig fra statskassen, således at sådant tilskud dels kommer skolens lærerkræfter til gode, dels anvendes til lokalernes og materiellets forbedring – og dels endelig til fripladser eller pladser til modereret betaling.
11. Udvalgets medlemmer ere, samlede eller enkeltvis, berettiget til, når de finde sådant passende, at overvære undervisningen i skolen.
12. Som bestyrer af skolen påhviler det særlig læreren at opretholde god orden på skolen, og herfor at foreskrive passende regler, og er det en selvfølge, at lærerinderne støtter ham efter evne til skolens formåls opnåelse.
13. Lærerens som lærerindernes antagelse til her nævnte skolegering sker foreløbigt på ét år, regnet fra 1. oktober 1883, og er bemeldte lærerpersonale på sin side forpligtet til at røgte sin gerning i bemeldte år. I sygdomsforfald må

hver for sig og for egen regning konstituere en af udvalget antagen duelig stedfortræder til at varetage skolegerningen.

Dersom der efter bemeldte tidsrums forløb ønskes ophævelse af her nævnte kontraktforhold, vil der fra den ophævende side være at give skriftlig opsigelse mindst 3 måneder før 1. oktober 1884. Opsigelse fra lærerens eller en af lærerindernes side vil være at stille og afgive til udvalget. – Efter bemeldte tidspunkt kan opsigelse fra begge sider kun finde sted med mindst $\frac{1}{2}$ års varsel, forinden hvert skoleårs slutning.

Skoleåret regnes fra hvert års 23. august.

14. De i bilag nævnte betingelser for skolens oprettelse tjene til efterretning for skolens lærer og lærerinder.

Udvalget for »Esbjerg Privatskole«

Esbjerg, den 29. august 1883.

A. Bloch C. M. Christiansen V. V. Hassing

At jeg overtager stillingen som lærer og bestyrer ved Esbjerg Privatskole (resp. 1. og 2. lærerinde) fra 1. oktober 1883 på foranførte vilkår og betingelser, erkjender jeg herved ved min egenhændige underskrift.

Kjøbenhavn, den 6. september 1883.

A. Pedersen

(Marie Nielsen)

(T. Johnsen)

Skolens elevtal var ved starten 35 og ved overgangen til realskole i 1889 var tallet 40 og de tre klasser var i mellemtiden blevet til fire. Fagfordelingen i punkt 3 blev allerede ændret året efter så fagene gymnastik og håndarbejde blev skåret ned og antallet af dansktimer blev forøget.

Et ømt punkt var naturligvis økonomien, dels fordi skolen manglede penge til undervisningsmaterialer, dels fordi den ikke i første omgang kunne forvente tilskud udefra. Skolepengene (pkt 6) var derfor eneste indtægt og de er ret høje for en ganske ny skole sammenlignet med tilsvarende priser ved andre privatskoler i Jylland og København.

At jeg anerkender Skillingen som Lær
og Bestyrer ved Esbjerg Realskole fra
1 Oktober 1883, paa foranstaaede Vilkaar og
Betingelser, erkjender jeg hermed ved min
egenhændige Underskrift
Hjerteunderskuden C. September 1883.
A. Pedersen

Fig. 3. Skolebestyrer Andreas Pedersens underskrift på kontrakten med forældreudvalget. Denne og kontrakterne med de to lærerinder er bevaret som bilag til skolens forhandlingsprotokol.

Ifølge skolens vedtægter skulle skolen egentlig drives for forældrenes regning, men det fremgår ikke klart af kontrakten. Som det fremgår af punkterne 7-9 skulle bestyreren betale lokaleudgifter, rengøring m.v. og udrede lønnen til de to lærerinder. Hans løn var derefter overskuddet. Så vidt det kan ses i det sparsomme arkivmateriale blev det første års overskud – løn til bestyrer Pedersen – knap 1100 kr. Sammenlignet med andre bestyreres løn var beløbet lille, i Varde fik skolebestyreren således 1800 kr. og fribolig. Også lærerinderne løn var usædvanlig lav, i Varde og Vejle var de tilsvarende lønninger 700 og 900 kr. Bestyrerens løn afhang ganske af elevtallet – og af om skolepengene blev betalt. Udvalget havde i de sidste linjer af pkt. 6 fralagt sig ansvaret for restancer, og faktisk voldte ikke-betalere både denne skole og den senere realskole mange kvaler. Samlet må man vel sige at forældrekrederen havde overladt ikke bare det pædagogiske ansvar, men også det økonomiske til bestyreren bortset fra at der var indkøbt det nødvendige inventar som lovet i pkt. 1.

Det løfte som udvalget giver i kontraktens pkt. 10 blev prompte opfyldt, ikke blot »efter en passende tid«. Allerede den 15. oktober 1883 søger udvalget Kirke- og Undervisnings-

ministeriet om tilskud til skolens drift under hensyn til byens »særlige omstændigheder«, der senere defineres som »det i byen værende ualmindelig store børneantal« og kommunens og befolkningens »ringe evne til selvhjælp«. Ministeriet svarede at ansøgningen var indkommet for sent til at støtte til skolen kunne optages på finansloven, og udvalget søger derfor omgående en ekstraordinær bevilling (den 31.10.1883). På denne ansøgning får skolen afslag, men det var dog tæt på, for i udkastet til ministeriets svar står at den ansøgte bevilling vil blive givet, men dette er senere overstreget og den endelige afgørelse blev et nej.

Lønnen var således lav og tryghed i ansættelsen var ikke stor. Alle var ansat for et år og måtte selv betale vikar under sygdom (pkt. 13). Med de fremtidsudsigter der var for skolen, må det sammenfattende siges at det var en højst usikker sag at blive ansat ved den nye skole i Esbjerg. På den anden side var det vilkårene for privatskolens lærere overalt, deres løn og arbejdsforhold var generelt ringere end den offentlige skoles lærerkræfter. For disse var lønforholdene blevet fastlagt ved lov af 8. marts 1856, og en lærer ved kommuneskolen fik en løn omkring 1300-1800 kr. årligt afhængig af anciennitet og sted. Lærerindernes løn var mange steder kun $\frac{1}{2}$ af lærernes, dog var pensionsforholdene for begge parter blevet forbedret ved den samme lov.

Privatskolen 1884-89

Allerede året efter overtog Andreas Pedersen selv skolen og den forældrealgte bestyrelse blev opløst. Forhandlingsprotokollen siger ikke noget om hvorfor denne ordning træffes, og der er ikke anført nogen økonomisk aftale imellem parterne. Formodentlig har Pedersen fået materialet (skoleborde, tavle m.v.) uden beregning og de øvrige udgifter var jo i forvejen pålagt ham. Der synes ikke at have været tale om noget opgør med forældrekredsen, og intet af den slags fremkommer ved de to møder hvor sagen drøftes. Af de 16 forældre der deltager i det besluttende møde, stemmer ni for overdragelse til bestyrelsen, syv for at den fortsat skal være en forældredrevet skole. At der ikke er tale om noget brud med forældrene ses af at de

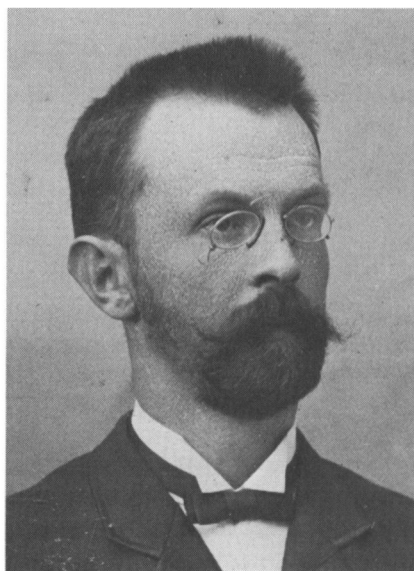

Fig. 4. O. Rybner Petersen (1862-1919), skolebestyrer 1889-1907, derefter skoledirektør i Dansk Vestindien til øerne blev solgt i 1917. (Byhistorisk Arkiv Esbjerg).

samme børn fortsætter i skolen, også toldforvalter Hassing har fortsat børn i skolen. De to lærerinder fortsætter også på skolen, året efter rejser Marie Nielsen til Varde, og frk. Johnsen fortsætter til 1886 hvor hun forlader skolen på grund af giftermål. Et senere eftermæle fortæller at Pedersen var en dårlig økonom (se herom senere) og om der ligger sådanne årsager bag overdragelsen kan ikke afgøres i dag. Måske kan det forklare at Kr. Vestergaard Jensen, dim. fra Blågård seminarium 1880, antages som medbestyrer i 1886, men det kan også være fordi Andr. Pedersen allerede da har besluttet at forlade skolen. I 1887 overdrages denne til Vestergaard Jensen, og Andr. Pedersen opgiver ikke blot skolen, men også skoleverdenen idet han – »såvidt vides« – udvandrer til USA. Vestergaard Jensen drev selv skolen i to år, men solgte den i 1889 til en forældrekræds der omdøbte skolen til Esbjerg Realskole. Det nye aktieselskab ansatte efter forhandling med undervisningsinspektionen for det højere skolevæsen O. Rybner Petersen som bestyrer, og under hans 18-årige bestyrertid vandt skolen anerkendelse både i og uden for privatskolekredse.

Den gamle og den nye skole

Det har været almindeligt at tidsfæste den første realskole i Esbjerg til den skole som Rybner Petersen overtog i 1889. Det må imidlertid være mere korrekt at gå ud fra året 1883 selv om skolen begynder under navnet Esbjerg Privatskole.

Det var fra begyndelsen klart at målet med oprettelsen af skolen var at give en eksamensforberedende undervisning, og den fagrække som er opstillet i punkt 3 er da også den der krævedes til Almindelig Forberedelseseksamen. Skolen søgte også eksamensret i 1887, men fik den ikke¹², og de – meget få – elever der indstillede sig, måtte rejse til København og aflægge prøve for eksamenskommissionen. Men denne manglende eksamensgodkendelse var skolen fælles med mange andre realskoler om og den nye realskole fik først sin godkendelse i 1892. Skolen regnedes imidlertid for en *realskole* og i en indberetning fra undervisningsinspektøren i 1891 omtales den som »den tidligere *realskole*«¹³. I 1887 tildeles skolen af undervisningsministeriet 800 kr. til indkøb af apparater til fysikundervisningen, en bevilling der blev givet til landets *realskoler*. Alle meddelelser og akter vedr. skolen er da også i Rigsarkivet at finde i kontoret for det højere skolevæsen hvorunder landets *realskoler* hørte¹⁴.

Også lokalt omtales skolen som realskole. Amtsrådet og Jerne-Skads sogneråd (som Esbjerg er underlagt til 1894) kalder den *realskole* i bevillingssager.

Da det nye aktieselskab i 1889 omdøber skolen og udfærdiger nye vedtægter er der heller ingen tvivl om, at det er den gamle skole der videreføres, og den omtales som forgænger også i den nye forhandlingsprotokol. Den nye realskole benytter den gamle skoles lokaler indtil den året efter flytter ind i de nyopførte bygninger i Skolegade 54. De 40 elever fortsætter uden nyilmelding i realskolen og det er samme forældrekreds der står bag. Der er også gengangere i bestyrelsen, idet sognepræst Axel Kemp, Jerne, og hotelejer M. Spangsberg begge var med i det »gamle« udvalg og nu fortsætter i den »nye« bestyrelse. Skellet mellem Privatskolen og Realskolen er betydeligt mindre end i 1920, hvor Realskole/Gymnasium bliver til Statsskolen og Forældreskolen oprettes.

Til en

1. Oktober Realskole i Esbjerg,

Som efter angivet paa fra 1. d. 1883, S. d.
 for paa en Ordsprog. som siges, lige en Læve,
 for en Revisor med indt. Haldningsløst,
 at paa Halden Løst, af den anordning.
 Siden Læseren færdig man at kunne
 antage 2de Læseren. Halden af den at alle
 med 3 Læser. Løst om Læseren af den
 med 3 Læseren medtager af indtægterne
 af den, de med den indtægter Læseren.

Esbjerg d. 3de August 1883.
 A. Bloch, Købmand, C. M. Christensen, Toldforvalter,
 Havnemester, Gøbmand, V. V. Hassing.

Høsten af 1883. - Havnemester
 3 gange.

Fig. 5. Udkast til annonce i Jyllandsposten fra august 1883, hvori man annoncerer efter en bestyrer og to lærerinder. Underskrifterne forneden er fra venstre havnemester A. Bloch, købmand C. M. Christensen og toldforvalter V. V. Hassing, som har skrevet annonceteksten.

Når der har været sat dette skel skyldes det formodentlig, at Rybner Petersen har lagt vægt på at markere at den skole han påbegyndte var noget nyt. Han markerer det bl.a. ved at give Meddelelser om Esbjerg Realskole 1890 nummer 1, og følgende nummereres der derefter fortløbende. Han lægger klar afstand til den tidligere skole og især dens første bestyrer Andreas Pedersen.

I en erindringsartikel ved skolens 25-års jubilæum, der efter Rybner Petersens tidsregning altså er i 1914, skriver han bl.a. at Pedersen »udmærkede sig kun . . . ved sin høje hat og sin færdighed i at underskrive vekslers . . .«, han »opgav snart skolevirksomheden, slog sig på handelen, solgte en tid fødevarer, derefter kasketter, havde senere en kagebutik og ernærede sig for øvrigt ved at spille til dans«¹⁵. Selv om Rybner Petersen følger til ». . . er det blevet mig fortalt«, lyser foragten ud af

omtalen, og det er svært at se begrundelsen for at skrive dette i skolens jubilæumsskrift. Også Vestergaard Jensen nævnes i samme artikel, og om ham hedder det at selv om han »sikkert« var en dygtig lærer, havde han ikke »det rigtige greb på at lede en skole . . .«.

Om dommen over Andreas Pedersen er retfærdig er umuligt at svare på. Som tidligere nævnt mangler alle personlige papirer om ham og han rejser fra Esbjerg i 80'erne, muligvis til USA. Men der er en række forhold der taler imod at han var en charlatan, som Rybner Petersen vel mener.

Ribe amtsråd modtog i maj 1884 en ansøgning om et tilskud til Privatskolen. Amtsrådet beslutter før de vil behandle sagen, at »skolen underkastes en nærmere prøve af provsten i forening med en med realskoler nærmere bekendt mand . . .«¹⁶.

Denne prøve finder af forskellige årsager først sted i marts 1885 og foretages af provst Valeur, Guldager, og en adjunkt fra Ribe Katedralskole. Resultatet er tilfredsstillende, og amtet bevilger derefter straks 100 kr. til skolen. Der ydes ikke fra amtets side støtte til andre privatskoler i Esbjerg selv om flere søgte derom¹⁷.

Også sognerådet giver skolen et årligt tilskud. Allerede i 1884 udtaler sognerådet over for amtet, at »man må anse det for heldigt, at Privatskolen vedbliver at bestå, og at det var ønskeligt, at den for at vinde fremgang får al den støtte, som kan opnås . . .«¹⁸.

Amtsrådet giver hvert år uden bemærkninger sit samtykke til sognerådets tilskud, og sognerådets syn på skolen fortsætter åbenbart uændret. I 1885 nøjes man ikke med at give tilskud, men man skriver til amtet, at hvis sognerådet »havde haft bedre evner i pekuniær henseende, så ville man have tilstået ham (Pedersen) noget mere, da man må anse hans skole for at være heldig for Esbjerg by . . .«¹⁹. På intet tidspunkt kommer der fra sognerådet en kritisk bemærkning i forbindelse med tilskuddene og det kunne rådet ellers godt finde på. Flere skoler nægtes tilskud, og om en dem står der at sognerådet ikke »skønner at frk. Jørgensens skole har nogen videre betydning for Esbjerg by«²⁰.

Det er muligt – vel endda sandsynligt – at Andreas Peder-

sen og Vestergaard Jensen ikke var store pædagoger, men næppe så ringe som deres efterfølger som bestyrer har villet gøre dem til. Der er ingen tvivl om at det var Rybner Petersen der gjorde Esbjerg Realskole til en institution i byen. Hvorfor han så sent som i 1914 hvor han selv var blevet skoledirektør på De vestindiske Øer, sad derovre og skrev sine barske erindringer bliver næppe opklaret. Men selv de kan ikke skjule at Privatskolen var forløberen for og blev regnet for Esbjergs første realskole.

Litteratur og henvisninger

Litteraturen om danske skoleforhold er ikke omfattende. Blandt de oversigtsværker som er anvendt til denne artikel nævnes:

Joakim Larsen: Bidrag til den danske folkeskoles historie 1818-1898, 1899.

Joakim Larsen: Den danske folkeskoles historie, 1918.

Fr. Rønning: Realskolen i Danmark, 1916.

A. P. Weis og H. Hage: De gældende retsregler for det højere skolevæsen i Danmark, bd. 1-2, 1891.

Meddelelser angående de lærde skoler med dertil hørende realundervisning i Kongeriget Danmark (1879-1890), 1883-92.

1. Scharling og Falbe Hansen: Danmarks statistik, 1885-91, bd. V s. 400.
2. Dalsgaard Hansen: Vardes skoler gennem 100 år, 1956, og Vagn Skovgaard-Petersen: Dannelse og demokrati, 1976, s. 62.
3. Om Esbjergs skolevæsen se bl.a. N. K. Langvad: Beretning om Esbjerg skolevæsen 1902, og Verner Bruhn: Esbjerg skolevæsen 1877-1977. 1977.
4. Skolen hedder Esbjerg Privatskole 1883-1889. Fra 1889 til 1906 Esbjerg Realskole, fra 1906-1920 Esbjerg Gymnasium og Realskole. I 1920 overtager staten gymnasiet under navnet Esbjerg Statsskole, og skolen videreføres under navnet Forældreskolen, endelig vender man i 1947 tilbage til navnet Esbjerg Realskole.
5. Kilderne til Privatskolens historie er Forhandlingsprotokollen for Esbjerg Privatskole 1883-84, ansøgninger og breve vedr. skolen. Arkivalierne er på Esbjerg Statsskole.
6. Vagn Skovgaard-Petersen, s. 65.
7. N. M. Kromann: Fanøs historie, bd. 2, 1934, s. 517.
8. Alle citater er fra skolens protokol og arkiv, se note 5.
9. Brev af 18.8.1883 fra L. C. J. Brøchner-Larsen, daværende viceskoleinsp., senere skoleinsp.
10. Kontrakten er bevaret med de tre ansattes underskrifter jvf. note 5, samt i Rigsarkivet: Min. f. Kirke- og Undervisningsvæsen 3. ktr. jr. nr. 910/1883.

Den første realskole i Esbjerg

11. Rigsarkivet, jvf. note 10.
12. Meddelelser ang. de lærde skoler . . . 1888.
13. Indberetning af 30.11.1891. Rigsarkivet, jr. nr. 510/1889.
14. Meddelelser ang. de lærde skoler . . . 1887.
15. Beretning for Esbjerg Gymnasium 1914, s. 14.
16. Ribe amtsråds og Ribe amts Skoleråds forhandlinger 30.11.1884.
17. F.eks. Kirstine Pedersen, jvf. Ribe amtsråds forhandlinger for 30.11.1891.
18. Sognerådets forhandlingsprotokol 4.10.1884. Rådhusets arkiv.
19. Sognerådets forh. 30.10.1885.
20. Sognerådets forh. 13.9.1884.

Jeg takker fhv. skoleinspektør M. Astrup, Esbjerg, for hjælp ved gennemgangen af en række protokoller.

Verner Bruhn, f. 1928. Lektor ved Esbjerg seminarium og Danmarks Lærershøjskoles Esbjerg afdeling, Tulipanvej 24, 6705 Esbjerg Ø. Formand for Historisk Samfund for Ribe Amt, konsulent i Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger. Har udgivet en række bøger om Esbjerg og om Ribe Amt samt skrevet artikler, anmeldelser m.v. i forskellige tidsskrifter.